

Mag ik dat boek lezen?

Wanneer wij een boek ter hand nemen en er eens rustig voor gaan zitten om het te lezen, dan gebeurt er iets heel merkwaardigs, iets waarvan wij ons maar vaag bewust zijn en waarover wij maar zelden onze gedachten laten gaan. Er wordt een ontmoeting tot stand gebracht tussen ons en de auteur, tussen onze wereld en de zijne, tussen zijn en ons leven, en wel op een heel bijzondere wijze: in en door het boek.

Wij allen hebben onze eigen wereld: het verlengstuk van onszelf in tijd en ruimte, bestaande uit tal van elementen van de meest verscheiden aard, maar samengebundeld en tot eenheid gebracht door ons die als persoonlijkheden er het middelpunt van vormen. Opvattingen en gebruiken, vreugde en verdriet, werk en voor velen het gebed constitueren dat geheel, dat wij het dagelijks leven noemen. Een wondere direktheid en vertrouwdheid ermee kenmerken het en als zodanig bezit het een zekere volledigheid en geslotenheid die ons de behoefte aan anders en méér niet direkt doen gevoelen. Natuurlijk sluimeren er wel verlangens en behoeften, maar ze worden in de dagelijkse sleur nauwelijks of niet geactiveerd. In die wereld nu treedt het boek binnen, dat slechts zelden de zuivere registratie is van feiten en gebeurtenissen, omdat de schrijver zich op de realiteit heeft bezonnen en een situatie daaruit heeft geïsoleerd, die hij door zijn talent vermag te objectiveren en waaraan hij een nieuwe gestalte vermag te geven. Van dit talent ook zal het voor een groot deel afhangen, of hij erin zal slagen ons inderdaad in zijn geïsoleerde en geobjectiveerde situatie binnen te voeren. Bij het scheppen staat de schrijver als belangrijkste middel de taal ten dienste. Al wat in de taal van een volk in aanleg schuilt aan wekkende, suggestieve macht, komt eerst in het taalkunstwerk tot volle kracht.

Tweeërlei functie van de taal kunnen wij hier onderscheiden: een verstandelijke en een emotionele. De taal van de filosoof of de essayist is middel tot mededeling en moet als zodanig gescherpt zijn tot nauwkeurigste, conventionele begripsomlijning. Doch dieper dringt de taal van de dichter in, van de kunstenaar die in taal scheppend kan omzetten wat anderen alleen lijdelijk ondergaan. Door woordvoeging, door klank en ritme treft zij contacten in wat een Frans geleerde zo karakteristiek „la mémoire affective” heeft genoemd, waardoor het gevoel, de diepere ordeningsfunctie van het menselijk bewustzijn tot verrassend rijk beleven ontwaakt. Tweeërlei kracht ook is in het literaire kunstwerk gebonden: het visionaire vermogen van de kunstenaar en zijn macht van dictie, waardoor het naar de omschrijving van Georges Duhamel de toegewijde lezers zal helpen „à posséder le monde” en hen zal binnenleiden „à une vie profonde, passionante, lyrique”. Hierin schuilt de hoge geestelijke waarde, maar tevens het gevaar van het literaire kunstwerk. Immers indien de kunstenaar door de macht van zijn woord de sluimerende gevoelens wekt en de innerlijke gesteldheid van de lezer zo sterk beïnvloedt, welke ontzaglijke mogelijkheden liggen er dan voor het boek open en welk een verrijking kan het dan betekenen, maar hoezeer is het anderzijds noodzakelijk, dat de lezer met een wijze reserve het boek benadert en waar eigen ervaring te kort schiet, anderen om raad vraagt, opdat zijn persoonlijkheid niet in negatieve zin beïnvloed worde.

Nu zijn er inderdaad verschillende categorieën lezers, die veel boeken verslinden en er toch niets meer van assimileren; zij hebben hun wereldbeeld afgerond of hun wetenschappelijk systeem gesloten: geen verlangens naar méér en anders sluimeren nog in hen en het boek schampt af op een defensieve houding. Slaagt de auteur er niettemin in hun bolwerk te nemen en bij hen binnen te komen, dan zal hij een groter en blijvender invloed hebben dan bij degenen die al te gemakkelijk lezen en zich gewonnen geven. Toch zijn het juist deze laatsten die thans onze aandacht vragen en onder hen speciaal de voor indrukken uiterst gevoelige jeugdige lezers, die ons eerst ten volle het gewicht doen beseffen van een opvoedkundige instelling ten opzichte van hun lectuurkeuze, in het bijzonder wat betreft de moderne literatuur.

„Mag ik dat boek lezen?” Ieder die contact met de jeugd heeft en zich voor haar wel en wee interesseert, zal zich eens voor deze vraag geplaatst zien en zal er een voor zichzelf en voor de jeugdige steller zo bevredigend mogelijk antwoord op moeten geven. Verplaatsen we ons in dit verband in de katholieke mentaliteit, dan impliceert onze voorafgaande beschouwing in abstracto over de macht van het boek en de ontmoeting tussen lezer en auteur de concrete interpretatie, dat de door de schrijver uit zijn levensbeeld geïsoleerde situatie intreedt in de katholieke levenssfeer. Als kind van God zal de lezer de schrijver gaan ontmoeten in zijn boek. Mag hij erop rekenen, dat hij niet zal afbreken, maar opbouwen? Zal hij als schrijver zijn verantwoordelijkheid erkennen? Ziedaar de klemmende vragen. De moderne mens die de dingen zelf wil zien en beoordelen en zich van zijn mondigheid bewust is, komt vanzelf in opstand, wanneer hem het woord „boekenverbod” of voorafgaande „boekencensuur” onder de ogen komt. De volledige vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van het publiek om zich op de hoogte te stellen van alles wat er gesproken en gedrukt wordt, vinden dan ook onder de katholieke intellectuelen nog altijd veel verdedigers. Het is immers waar; dat in eerste en laatste instantie het kind van God zelf een onderscheid moet maken bij het lezen. Het is de „natuurwet” die hem zegt, dat hij boeken die hem schaden ongelezen moet laten. Maar er is meer. Het boek bezit de macht te overrompelen. Daarom is het de plicht van iedere mens op voorhand raad in te winnen bij ervaren personen om zich tegen die overrompelende macht te wapenen”, aldus Mr. J. Rietmeyer S.J. in zijn opleiding op „De Kerk en het boek”, „en dit klemt nog veel meer waar het gaat om de Katholiek die zijn levenssfeer moet beschermen.” Hierover is een „laudabilis subjectie”, een prijzenswaardige onderwerping, nodig, een onderworpenheid aan de boekenwet die getuigt van de grote zorg die de Kerk voor haar kinderen vervult.

Voor de humanist is een oplossing in de geest van een Index of zelfs van een Idil, die de boeken met een waarderingscijfer etiketteert, ondenkbaar. Voor hem berust wat men zelf leest of wat men de kinderen laat lezen op een persoonlijke keuze, die nauw samenhangt met een bepaalde wereldbeschouwing.

Op dit punt zullen zich dus steeds verschillende beslissingen voordoen, al zal er voor hem een communis opinio moeten bestaan inzake een ongewenste infectie of althans wat betreft een verwarring stichtende suggestie der amorele literatuur. Dit klemt temeer waar het om de vraag gaat, of de problematiek van het leven, zoals die zich in de moderne literatuur uit, kost voor kinderen is.

In breder verband heeft dr. W. A. 't Hart deze vraag aan een kritisch onderzoek onderworpen; daarbij is hem gebleken, dat een oplossing onmogelijk is, zodat hij zich ten slotte heeft moeten beperken tot een verheldering van het probleem. Zo is bijv. het nauwkeurig bepalen van het geestelijk klimaat der literaire werken uiterst moeilijk. En bovendien, wat weten wij van de bewuste en onbewuste invloeden die de jonge mens in de puberteit ondergaat bij het lezen van een boek? Zullen deze invloeden worden geuit of leidt niet juist een wezenlijke aanraking tot een zwijgend verwerken? Wordt het kind beroerd door een conflictstof die wij, volwassenen, ervaren als een irriterende spanning of appercepieert de puber op een geheel andere wijze? Ziedaar enkele klemmende vragen waarvoor degenen die het mens-zijn-op-zich-zelf ter harte gaat, zich gesteld zien.

Dr. 't Hart illustreert een dezer vragen aan de hand van een eigen jeugdervaring. Op 16-jarige leeftijd maakte hij kennis met „l'Enfer” van Barbusse, een boek dat wekenlang een funeste invloed op hem heeft uitgeoefend, maar niet — zoals men verwachten zou — door de minutieuze uitbeelding van het meest intieme geslachtsleven, maar door de cynische weergave der verschillende stadia van het rottingsproces in het menselijk lichaam na de dood. Inderdaad hebben wij hier met een individuele reactie te doen, maar dergelijke ervaringen kunnen ons behoeden voor gangbare interpretaties, die berusten op de belevingswereld der volwassenen of die uitingen zijn van een, de psychische werkelijkheid verengende generalisatie. Persoonlijk heb ik nooit gezonder kritiek op de mentaliteit van Simon van het Reve roman „De Avonden” gehoord dan van een leerlinge uit de vijfde klas, op wier vraag: „Mag ik dat boek lezen?” ik bevestigend had geantwoord.

Zij schreef de auteur, zij 't in enigszins andere beantwoordingen, een vertraagde puberteit toe en de opmerking van de dagbladkritiek, dat in dit werk een beeld van de hedendaagse jeugd gegeven zou zijn, noemde zij eenvoudig „zielig”. „Ik gun Van het Reve een gezellig avontuurtje, dat zal hem voor goed genezen,” was de conclusie, die mij even de brochure „Noodlottig determinisme” in de herinnering riep, kort na het verschijnen van Couperus' Eline Vere geschreven ter bescherming van de jeugd tegen de daarin overheersende mentaliteit. Thans kan ieder dit boek in alle literatuurgeschiedenissen voor schoolgebruik behandeld en aanbevolen vinden.

Deze en dergelijke ervaringen mogen ons echter niet doen vergeten, dat het

vooral de houding tegenover het leven en de mensen is, die zich in de puberteitsperiode belangrijk wijzigt; het zijn de reacties op het leven en de mensen, die geheel nieuwe aspecten vertonen. Hierdoor ontstaat een uiterst en gevaarlijk kwetsbare belevings- en zijnsfeer, daar deze als 't ware nog een vreemd en bevreemdend leven leidt, nog niet zinvol is gekristalliseerd binnen de kern der persoonlijkheid. En wat ons, volwassenen, betreft, die door en door vertrouwd zijn geraakt met het boek als communicatiemiddel — voor ons is het zeer moeilijk een voorstelling, of beter, een betrouwbare herinnering te verkrijgen van de wijze, waarop wijzelf in verschillende levensperioden het boek hebben benaderd. Hoe het zij, wanneer wij de psychische gesteldheid van de jeugdige mens in de overgangsjaren nagaan en ons trachten te realiseren welke functie het gelezene heeft bij de vorming van zijn geestelijke uitgroei, dan blijkt de door Dr. 't Hart onder de loupe genomen vraag: „Is de problematiek van het leven, zoals die zich in de moderne literatuur uit, kost voor onze kinderen?” inderdaad van fundamenteel belang te zijn. Het is psychologisch en pedagogisch onverantwoord op deze kardinale kwestie met een simplistisch ja of neen te reageren. De gestelde vraag, die urgent wordt zodra het nog in vertrouwen geuite „Mag ik dat boek lezen?” klinkt, zal daarom steeds opnieuw in haar probleemveld geplaatst dienen te worden en hoe het antwoord ook zij, dat van de humanist zal zijn ingegeven door het geloof in de vrijheid der menselijke ontplooiing.

F. P. HUYGENS

ANTWOORD op kindervragen geeft de brochure

KINDEREN TUSSEN HUMANISME EN CHRISTENDOM

door A. J. Groenman-Deinum

in deze brochure behandelt de schrijfster de
voorlichting over de godsdienst in de humanistische
gezinsopvoeding

PRIJS F 0.75

*Deze nieuwe uitgave is verkrijgbaar bij Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht, Tel. 030-10163, Postgirorekening 304960*

HET WOORD VAN DE WEEK

24 augustus 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 34

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

W

D. TH. WINTER
ROOSEVELTDAAL 143',
AMSTERDAM - 2 . 2-10

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.